

VÙNG CỰC NAM THÁI LAN TỪ GÓC NHÌN LỊCH SỬ⁽¹⁾

PIYADA CHONLAWORN*
BÙI THẾ CƯỜNG (Chuyển ngữ)**

Nhận bài ngày: 11/11/2016; đưa vào biên tập: 20/12/2016; duyệt đăng: 15/3/2017

“Cực Nam” là gì?

Mấy năm gần đây, “cực Nam” Thái Lan (Deep-south) trở thành một từ phổ biến để chỉ một vùng ở Nam Thái Lan bị ảnh hưởng bởi bạo lực từ năm 2003. Vùng này gồm bốn tỉnh ở phía Nam Thái Lan: Songkhla, Pattani, Yala và Narathiwat, giáp Bắc Malaysia. Đa số dân cư ở đây là người Hồi giáo nói tiếng Malay, nhưng từ lâu đã đa dạng về mặt tộc người và tôn giáo, với người Thái Phật giáo, người Hoa và người bản địa chung sống với nhau từ hàng trăm năm nay. Pattani, Yala và Narathiwat từng được biết đến như là một vương quốc Malay hợp nhất (integrated Malay Kingdom) có tên gọi là *Pattani* với lịch sử lâu dài về tiếp xúc thương mại và văn hóa với những thế lực phía Bắc ở lưu vực

Thái và phía Nam ở Archipelago (quần đảo), Indonesia. Là một chính thể tự chủ, Pattani có mối liên hệ phiên thuộc lỏng lẻo với Thái Lan (và sau đó là Siam) từ thế kỷ XVI. Nhưng khi bối cảnh chính trị của hai chính thể thay đổi từ những năm 1810, Thái Lan đã nỗ lực kiểm soát vùng ngoại vi phía Nam của mình bằng cách chia Pattani thành bảy nhà nước nhỏ, mỗi nhà nước bị cai trị bởi một sultan cha truyền con nối. Vào thập niên cuối thế kỷ XIX sang đầu thế kỷ XX, Pattani trải qua biến đổi chính trị lớn khi Hoàng gia Thái bổ nhiệm một Toàn quyền tại đây để tăng cường kiểm soát các nhà cai trị địa phương. Năm 1906, vị trí sultan bị bãi bỏ và bảy nhà nước Malay bị tổ chức lại thành Monthon Pattani dưới sự điều hành trực tiếp của chính phủ trung ương ở Bangkok, kết thúc nhà nước sultan Pattani. Một vật triều cống truyền thống được gửi đến Bangkok dưới dạng một cái cây trang sức bằng vàng

* Trung tâm Nghiên cứu Đông Nam Á Đại học Kyoto.

** Viện Khoa học xã hội vùng Nam Bộ.

và bạc, còn những vật phẩm địa phương khác thì bãi bỏ. Khỏi phải nói điều này khiến giới tinh hoa bất mãn, dẫn đến một phong trào ly khai trong thập niên 1950 và những năm sau đó, bắt đầu một cuộc nổi dậy vũ trang của những người Hồi giáo cấp tiến ở phần cực Nam Thái Lan và tiếp tục đến tận ngày nay (Aphornvuvan 2007).

Khi nói về xung đột ở “cực Nam”, tranh luận thường xoay quanh cuộc đấu tranh chính trị của người Malay chống lại nhà cầm quyền Thái; họ bị người Thái phân biệt đối xử như thế nào; và bản sắc Malay của họ bị chế áp bởi bản sắc quốc gia như thế nào. Còn giới tinh hoa và quý tộc Thái lại nhìn xung đột theo cách khác. Họ thường tuyên bố rằng Pattani đã luôn luôn là một bộ phận của Thái Lan, vì vậy mọi mưu toan chống lại chính phủ trung ương đều phải xem là “bạo loạn”. Xung đột tư tưởng đó có nguồn gốc sâu xa trong những cảm nhận khác nhau về lịch sử giữa người Thái và người Malay, khiến lịch sử của bản thân Pattani khó mà khớp được với lịch sử quốc gia Thái (Montesano và cộng sự 2008). Chẳng hạn, Haji Sulong Abdul Kadir al-Fatani (1875-1954), một nhà ái quốc-tôn giáo (religion-nationalist), đã đòi hỏi chế độ tự trị về văn hóa và pháp chế cho Pattani, và bị nhà cầm quyền Thái coi là một mối đe dọa (Ockey 2011), nhưng đối với nhiều người Malay, ông là vị anh hùng. Ký ức tập thể của người Pattani cũng bao gồm những người lãnh đạo của họ như nhà lãnh đạo nữ đầu tiên Raja

Hijau và vị Sultan cuối cùng Tunku Abdulqadir Kamarruddin, người được họ xem là nạn nhân của chế độ thực dân Thái. Phim ảnh và tiểu thuyết Thái thường kể những câu chuyện về nữ hoàng Pattani, và trong những năm gần đây như là vị nữ anh hùng chiến đấu bảo vệ vương quốc của mình trước thế lực mạnh hơn. Chẳng hạn, bộ phim tưởng tượng và phiêu lưu *Nữ hoàng Langasuka* mượn nguyên mẫu từ cuộc đời của Raja Hijau (Piyada 2011). Với người Thái Phật giáo nói chung, người Hồi giáo Malay ở miền cực Nam có nền tảng văn hóa, tộc người và tôn giáo khác biệt, chưa nói đến tình huống địa lý riêng biệt, cách xa với trung tâm Thái Lan. Từ “cực Nam” (Deep-south) phản ánh tình trạng vùng xa và vị thế ngoại vi của vùng này.

Thăm lại quá khứ Pattani

Lịch sử Thai-Malay nói ở trên làm cho nỗ lực phác họa và kiến tạo quá khứ của Pattani trở thành một nhiệm vụ khó khăn. Đặc biệt nếu đề cập đến giai đoạn quá độ chính trị thập niên 1890 khi mà chế độ trung ương Thái và những quyền lực thực dân như Anh hiện diện nhiều hơn ở khu vực này. Khó khăn cho nghiên cứu còn nhiều hơn do rất hiếm tài liệu địa phương gốc, vì phần lớn tài liệu hiện có đều do quan chức và giới quý tộc Thái viết, những người được phái đến để quản lý vùng đất phía Nam. Những tài liệu chính thức ấy thường lấy Thái làm trung tâm (Thai-centric), tự phục vụ (self-serving) và thiên vị. Nhưng đôi khi chúng cũng cung cấp thông tin có

giá trị về hoạt động kinh tế xã hội của người dân địa phương, không dễ tìm thấy trong các nguồn tại chỗ. Tuy nhiên, không dễ tiếp cận nguồn thông tin ấy. Tư liệu chính thức của Thái liên quan đến Pattani và những tỉnh lân cận trong thời kỳ vua Chulalongkorn (1868-1910) và vua Vajiravudh (1910-1925) lưu trữ trong Kho Lưu trữ Quốc gia Bangkok được xem là tài liệu mật trong mười năm qua, mặc dù nhiều nội dung hoàn toàn không liên quan đến chính trị. Một trong những lý do là để tránh leo thang xung đột giữa người Malay và chính quyền Thái ở vùng “cực Nam”. Việc công luận không được tiếp cận những nguồn tài liệu như thế gây trở ngại cho nỗ lực tăng cường tri thức và hiểu biết về lịch sử Pattani, đặc biệt từ quan điểm kinh tế xã hội.

Nguồn thông tin khác có thể giúp làm sáng tỏ lịch sử Pattani là kết quả khảo cổ học. Pattani có nhiều di tích cổ, như Yarang và thánh đường nổi tiếng Krue Sae. Một số di tích là từ thế kỷ XVI-XVII khi có nhiều hoạt động thương mại với Trung Quốc, Nhật và Hà Lan. Người ta tìm thấy nhiều đồ chế tạo Trung Hoa, đồng tiền Trung Hoa thời nhà Minh, đồ sứ Hà Lan, rải rác trên những cánh đồng lúa và dọc

duyên hải tỉnh Pattani⁽²⁾. Rất tiếc, tình hình bất ổn hiện nay khiến các học giả khó tiến hành những nghiên cứu và khai quật nghiêm túc.

Tuy nhiên gần đây đang có những nỗ lực của các nhà khảo cổ học ở Đại học Hoàng tử Songkla Phân hiệu Pattani, khiến ta hy vọng có thông tin mới mẻ giúp sáng tỏ quá khứ của Pattani. Nỗ lực làm sáng tỏ lịch sử còn ít được biết của Pattani đòi hỏi hợp tác của nhiều chuyên gia từ những bộ môn khác nhau.

Kết quả khảo cổ học cùng những tư liệu viết hiện có có thể cho ta những manh mối rằng vùng này đã từng là một xã hội đa dạng về văn hóa, tộc người và thương cảng quốc tế, không phải là một khu vực “Malay” hay “Thái” thống trị như những người dân tộc chủ nghĩa vẫn tuyên bố. Nghiên cứu lịch sử Pattani có thể không giải quyết được những vấn đề hiện nay ở vùng Nam Thái Lan, nhưng thông tin mới và việc thẩm định tài liệu cũ có thể tăng cường tri thức và hiểu biết của chúng ta về khu vực; một bước quan trọng giúp giảm sự chia rẽ tôn giáo và dân tộc giữa người theo đạo Phật và người theo đạo Hồi trên mảnh đất này. □

CHÚ THÍCH

⁽¹⁾ Nguyên tác: Piyada Chonlaworn. *Viewing Deep-south Thailand from a Historical Perspective*. Trong: CSEAS Newsletter. No. 69. Spring 2014: 24-25. Người dịch chân thành cảm ơn tác giả và Trung tâm Nghiên cứu Đông Nam Á (CSEAS) Đại học Kyoto đã cho phép dịch và công bố ở Việt Nam.

⁽²⁾ Phòng văn GS. Krongchai Hatta ở Đại học Hoàng tử Songkla, Phân hiệu Pattani, ngày 20/12/2012.